

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижининг тап-эриктерининг Текни Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын жаңар айынын 10-чы күннннде жараткан

Жартамал

Кижилнк билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аярута алганы омордын жайымынын, ак чегининг ле текшилей амыр-энчүнннг тззгззи болот; кижининг тап-эринг керекке албай, кыйа кзргзни шок-табаруларга экелгенин аярута алып, онон улам кижилнктинг агару кзүн-табын ачындырат. Улуста ачык сзстинг жайымы болотон ло жедикнес-тутактан ла коркорынан жайым жадынжзрзмди тззгззи улустынг ичкери жзткимелн деп жарлалган; кижининг тап-эринг жасактын жагыла кыйалтазы жогынанг корулалары аярута алылар учурлу. Чокымдан айтса, кижн кмз базаынка удур турун чыгарынынг эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нарылык колбулардын оззминг жзмзбзрин аярута алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойыннын Уставында кижининг тзс тап-эрингине бздзмизинг жзмзбзрин аярута алып, ззеери кажы ла кижининг кижилнк кззндз байлыгын ла эр ле эшин кижининг тен-тай тап-эриктз болорын аярута алып, жайым айалгада социальный ичкери оззмди ле жадын-жзрзминг айалгазын ондолторын жзмзбзр деп шззлттеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла змз-жзмз иштеери деп молжонгонын аярута алып, жзмзлтзболун ажыра текши тоомжыга ла кижининг тап-эриктерин ле тзс жайымын бзспас деп айдар керек; бу тап-эриктердинг ле жайымынынг текши учурын ондоорын аярута алганы, бу молуны жзрзмде толо бздзреринде сзрекей жаан учурлу болгонын база аярута алып, Генеральный Ассамблея кижининг тап-эриктерининг чындык Текни Декларациязын жзрзмге кнздиретеп каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бздзрерге текши калыктар, ороондор илбиркен жзткишр учурлу. Кажы ла кижн, онойдо ок обществонынг кажы ла органы чындык, жзрзмдик Декларацияны аярута алып, зредзнинг ле билгирдинг шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, жеткилдээрине болужып-жзмзжзрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынынг турчы-ороондорыннынг калыктары ортодо, онойдо ок омордын юрисдикциязындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тоон, жзрзмде кнздирерин жеткилдээр.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктз туулат. Омор санааукаалу ла чек кззн-ташту болуп бзткен ле бой-бойын карындан кирези кзрзр лз жзрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижнде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бздзмининг зни, бздзми, тили, жагдаган жагы, политикалык эмезе зскз кзрзми, угы-тззи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылан-ылгамал жок болор учурлу.

Ого ззеери кижининг журтап жаткан жеринен камааны жогынанг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланып-банкаланып болбос учурлу. Кижининг жаткан жери кемненг де камаанду, кемнинг де корулында, бойын бойы башкарыпбай да турган болзо эмезе бойыннын (жеринде) суверенитетинде кандый бир тудулу да болгоныннанг камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижиге ядын-жүрүмге, жайымга ла тангынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де жалчы эмезе албаңду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүмү жарадылбай жат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын түжүрүн турган кижиге күүнү жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижиге, кайда да жүрзө, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус жасактын алдында тең-тең, кандый ла ылгаш жогынан жасактын тең-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташкан тең-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектеринген база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе жасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктери жетимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сүрөргө жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге онын тап-эриктери ле молуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзүн чокымдаарга толо тең-тайга тайаныш, онын кереги ачык-жарык айалгада көрүлүн ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол өйдүн туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайаныш, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүгө көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын тангынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-журтына, корреспонденциязынын жакыдына эмезе онын ады-жолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижиге ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижн кажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.
2. Кажы ла кижн кандый ла ороонног жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижн истежүдөг улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмесе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келинпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижн гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижининг гражданствозын эмесе гражданствозын кубултар тап-эригин ала-көпчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эшн улус угы-төзшнөг эмесе жандаган жагынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлөзи жайым ла энтү-жөптү сөслө, күүнле бирингер аргалу.
3. Биле общественнынг төзи, төзөгөзи, ол общественнынг ла государствоннынг жанынан коруланка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижн алкы-жөөжө тагынан ээленер, эмесе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнинг де алкы-жөөжөзин тууразынан келнн айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижн жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жагына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жагын эмесе көрүмнн солгыры кирет, бойынын жагын жайым жандаары эмесе көрүмнн тагынан бойы, эмесе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жап жанжыгуларды өткүреринде тап-эриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижн бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тап-эриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүмшнөг жайым тудунар ла государствоннынг граң-кыйгузынан камааны жогынан жетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эң-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижн амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан кўчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

- 1. Кажы ла кижн ороонды банкарарында чике эмезе жайым талдан алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.**
- 2. Кажы ла кижн бойынын ороонунда госслужбага тен-тай кирер тап-эриктү.**
- 3. Банкарарунунг жангынын төзөгөзунде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап аңгылу өйдунг бажында өдүн турган ак-чек талдантарда көрүлөр учурлу. Ол талдантар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберинше эмезе жайым үнбериншти жеткилдесечн өскө дө бүдүмле өткүрилзин.**

22-чи тизим

Кажы ла кижн общественнынг турчызы, айдарда, ол социальный жеткилденке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эл-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө ши, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

- 1. Кажы ла кижн шишке, шшти жайым талдаарына, шште ак-чек ле жарамыкту айалгага, шштеер јери јок айалгадаң корулар тап-эриктү.**
- 2. Кажы ла кижн кандый да кыйыктап јогынаң тен-тай ши учун тен-тай шшжалду болор тап-эриктү.**
- 3. Кажы ла кижн јолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижнге керектү јадын-јүрүмге ле билезине жарамыкту јадынды јеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилденше үзеери јеткилделер.**
- 4. Кажы ла кижн профсоюзный бирингүнн төзөөр лө профсоюзтарга бойынын јилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.**

24-чи тизим

Кажы ла кижн амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок шштеер күүнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлши турган јанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

- 1. Кажы ла кижн јүрүмдик кемн бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-јурты, медициналык јеткилдежи, керектү соцеткилденш су-кадыкты, јадын-јүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Ши јок артса, оору-јобол болзо, кенек артса, јаныскан артса, карыыр јажы јетсе эмезе онынг бойынаң камааны јок кўч айалга боло берзе, кажы ла кижн тап-эриктү.**
- 2. Энелик ле оогош балдар аңгылу болуншта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.**

26-чы тизим

- 1. Кажы ла кижн үредүте тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзинең болор учурлу. Анчада ла банштамы ла текши үредүлик. Банштамы үредүлик кыйалтазы јогынаң болор учурлу. Технический ле**

профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижининг аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.

2. Үредүлик кижининг ичкери өзүмнө ууламжылу болор учурлу. Кижининг тап-эриктөрүнө ле жайымынын төс ууламжыларын элбедеринө ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нарылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жаңдаган жаңдары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмбөр. Амыр-энчүни жөмбөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг өткүрин турган ижин жөмбөр учурлу.

3. Ада-энелер оогон балдарына үредүликтинг бүдүмн талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижн обществонын культурный жүрүмнө эрчимдү туружар тап-эриктү. Кесндикле таныжар, билним өзүмде туружар, турулгаларыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижн онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлүк илбүлөрин корыыр тап-эриктү. Билним, литературалык эмезе художественный иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижн социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктөр ле жайым бүткүлүнче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижн обществонын алдында молду. Шак ла мында кижининг толо ло жайым ичкери өзүмн болор аргалу.

2. Кажы ла кижн бойынын тап-эриктөрүн ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буснас учурлу.Өскө улустын тап-эриктөрүн, жайымын тоон, баалап, демократиялык обществонын текши некелтөзүн, ээжизин буснас учурлу.

3. Бу тап-эриктөрдү ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилеринө, некелтөлөрүнө ол удура болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.